

KNIHY

Kutliskou cestou k jiné ekonomii

Kniha Tomáše Sedláčka *Ekonomie dobra a zla* vrací do ekonomických teorií mravnost, jež se z nich kdysi vytratila.

Petr Fischer
petr.fischer@economia.cz

Současná ekonomie už nějakou dobu prochází fází prozíření či procitnutí ze snu, že dokáže vše zachytit, popsat a předpovědět s exaktní přesností. Ekonomové se musejí smířovat s tím, že jejich věda není s to naplňovat přísná racionální měřítka dříve kladená na vědy přírodní, zkrátka proto, že ani přírodní vědy už nejsou z hlediska pravdivostní jistoty, co bývaly, a že i tady je ve hře prvek nejistoty, s nímž se musí počítat, ačkoliv nikdy ho nelze zcela ovládnout.

V ekonomii do této obecnější situace vstupuje ještě jeden požadavek, dříve považovaný za nedůležitý: ekonomické rozhodování vymaněné z paradigmatu „neutrální racionality“ je najednou nuceno zohledňovat i jiné, třeba etické ohledy, což se dnes projevuje například formou ve světě už samozřejmé společenské zodpovědnosti firem. Do ekonomie se vrací morálka a mravní maximy, které náhle orientují celý obor úplně jiným směrem.

Fiktivní konstrukce zvaná ekonomie

V České republice je takový sebereflexivní vývoj, ve světě vnímatelný už nějaké to desetiletí, dvojnásob překvapivý, protože v porevoluční euforii z roku 1989 vznikala představa (psychologicky možná pochopitelná), že západní abstraktní ekonomie či teorie volného trhu v podobě dogmatu čisté zákonitosti nabídky a poptávky a dokonalé efektivity trhů, nabízí nově budované demokracii zjevnou pravdu svého druhu.

Kniha Tomáše Sedláčka *Ekonomie dobra a zla*, která všechna tato témata natáhá v mnohočetném dějinném pohledu, je proto mimořádně důležitá, neboť vůbec poprvé v českém prostředí shrnuje historický pohled na roli morálních předpokladů ekonomického jednání.

Dosavadní většinové pojetí ekonomie jako spolehlivé exaktní a v jistém smyslu až neosobní vědy („je to věda věd, věda par excellence“, tvrdí například profesor ekonomie a prezident republiky Václav Klaus), se v tomto zrcadle historie ukazuje jako scestné. Na morálku – tedy na otázky sociální a jiné spravedlnosti – se v souvislosti s ekonomikou úplně zapomnělo, přestože ekonomie jako společenská věda vznikala coby specifický obor praktické filozofie.

Rozprava o metodě

Kutilovi se hodí všechno...

Citát rakouského filozofa vědy Paula Feyerabenda stojí v záhlaví knihy *Ekonomie dobra a zla*. Není to náhoda, protože přesně charakterizuje metodu Sedláčkova psaní. Pílný sběrač shromažďuje vše, co se hodí k jeho úvodní tezi o etické ekonomii. Ze získaného materiálu pak splétá řidší či hutnější vypravěčské sítě. Tato „kutliská metoda“ je často přisuzována postmodernímu myšlení, ale je mnohem starší, jak v jedné stati připomíná ikona postmoderny Jacques Derrida. Kutil čili bricoleur je určitý kulturní typ. Není předem jasnou strukturou, proto nepovažuje nic za zbytečné. Nechce nic odkládat a nic vyhazovat, protože v každém „odpadku“ se může skrývat kus pravdy. Opakem kutila je inženýr, který konstruuje myšlení a svět podle daných metod, postupů a standardních konstrukcí. Kutil hledá a povídá si se světem. Inženýr jako Frischův Homo faber svět vymýšlí a ovládá.

Historický přehled, který Sedláček v knize nabízí, instruktivně líčí linii, která byla v moderním čase zanedbávána, popřípadě která byla z mnoha vyslovených i nevyslovených důvodů záměrně přehlížena a zakrývána. Autor k tomu připojuje teoretické úvahy, vycházející ze zvláštního pojetí filozofie vědy, založené na určitém pojetí jazyka. Tomáš Sedláček tu cituje výhradně Wittgensteina, v jehož pohledu se každá věda jeví jako „jazyková hra“ se svými specifickými, a nikoli obecnými pravidly. Je to tudíž konstrukce svého druhu, která odráží pouze svět „pro nás“, nikoli svět jaký je. A tak také tuto konstrukci zvanou ekonomie musíme brát.

Přístupnost důležitější než hloubka

Pro filozofa by takové zjednodušené využití jednoho směru pro argument dějinné pravdy bylo nepřijatelné. Autor to navíc dělá i u jiných filozofických škol, včetně stoiků či descartovské filozofie. Ta, jak velí nejzastatelnější mýtus moderního myšlení, i v Sedláčkově čtení roztrhla svět na „věc rozlehlost“ (vnější svět, res extensa) a „věc myslící“ (člověk a jeho rozum, res cogitans) a otevřela tím cestu k matematizaci všeho kolem nás a nakonec i k matematizaci věcí lidských, což je přesně to, o co se snaží ekonomie (Descartesova snaha ve skutečnosti směřovala k pravému opaku; usilovala o udržení čistě teoreticky, spekulativně rozdělitelného světa v praktické jednotě).

Sedláčkův zjednodušující a výběrový postup, vycházející z toho, co mu jako spisovateli-kutilovi přišlo právě v tu kterou chvíli pod ruku, má ale jasný popularizační a výkladový smysl, a tím také snadno a lehce vzdoruje hlubší a obecnější kritice. Vždyť co je u populární práce důležitější: filozofická hloubka a přesnost, nebo mámnivá schopnost oslovit a inspirovat co nejvíce čtenářů, kteří by knihu o něčem tak suchém, jako je ekonomie, jinak ani nečetli?

Rozdělování světa, ona kantovsko-hegelovská distinkce – tady je „svět o sobě“, tady jsme my a naše představy – je ovšem největším problémem Sedláčkovy práce. Přesněji řečeno: problematické je to, jakým způsobem s ní autor nevědomě pracuje. Svět o sobě (kantovskou Věc o sobě čili slavnou „Ding an sich“) nikdy nedocílíme a jsme tedy odkázáni na projekce „světa pro nás“, které vždy budou „fiktivní“, myšlené, nedokonalé, nepřesné, dogmatiky a ideologicky zbarvené. Do těchto projekcí patří i ekonomie. Sedláček to v celé knize nijak nerozvíjí, ale pouze konstatuje, což není velký objev, vzhledem k tomu, že se o této delikátní okolnosti diskutuje stovky

let (v omezenějším horizontu postmoderní kritiky několik desítek let), a také nenabízí cestu, jak s těmito fikcemi nakládat.

Ztracená odvaha odpovídat

I ekonomie je „užitečná fikce“, kterou je dobré přijmout za východisko orientace ve světě, ale pouze za předpoklad, že se zbavíme nároku na její absolutnost a zohledníme i další roviny naší „fiktivní reality“. Svět v jakémkoli teoretickém a praktickém řezu je vždy multiplicita, mnohost, a ekonomie na to musí brát ohled. Stejně tak ekonom, který kromě teorie žije i prakticky. Právě na tomto poli by bylo dobré slyšet jasnější slovo ekonoma, který se už nebojí oživovat myšlenku, že ekonomie bez naznačené teorie mravnosti je podobná zhovadilost, jako politika pojímaná coby čistá technologie mocí.

Tomáš Sedláček bohužel nechává čtenáře v těchto věcech trochu na holičkách. Doporučení, že ekonomické teorie máme používat podle toho, k čemu či k jakému problému se právě nejlépe hodí, nestačí, i když je to krásně „postmoderní“, jak si pochvaluje autor. Logickým závěrem přehledové historické přípravy knihy by přece jen byla nějaká podrobnější odpověď na otázku, jak nakládat s poznatkami „jiné ekonomie“ a jak je možné je kombinovat a tvůrčím způsobem propojovat s ostatními vědeckými fikcemi.

Česko má sice v tomto oboru zpoždění, ale už i v místním prostředí nestačí k ovacím, úspěchu a přesvědčivosti vědecko-populární práce pouhá rešerše na téma „co“, nýbrž také jasnější slovo v oblasti praktického myšlení, tedy „jak“. *Ekonomie dobra a zla* se čte krásně a lehce, ale možná i proto, že se předem zbavuje tíhy uložené v mnohovýznamovém slově „odpovídat“.

Riká se, že ve filozofii je důležitější objevovat nové otázky než nabízet jasné a jednoduché odpovědi, ekonomie ale žije z úplně jiného étosu. Je to konečně dobře patrné i z hlavní teze Sedláčkovy knihy o Ekonomii dobra a zla, v níž se praví, že neexistuje ekonomie bez morálky, a tedy bez praktického aktu. A praktický, ekonomický akt se zase nevyjadřuje jen odvažným, vtipně a čtivě podaným postojem (toto si myslím, tady stojím), nýbrž i čitelným a odvažným činem (a proto takto jednám či mohu jednat).

Tomáš Sedláček

Ekonomie dobra a zla

65. pole 2009, 272 stran, 299 Kč

MEDIÁLNÍ EKONOM

Tomáš Sedláček (1977), člen vládního poradního týmu NERV, pracuje v ČSOB, přednáší na FSV UK. Média si jej oblíbila pro srozumitelný způsob a švih, s nimiž vykládá zdánlivě suché a složité ekonomické souvislosti.

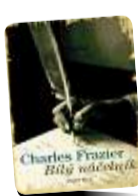
FOTO: HN - MARTIN SVOZÍLEK

Napříč žánry

Souvislosti

Sdružení pro Souvislosti, 264 stran

Charles Frazier

Bílý náčelník (Přeložil David Petrů)
Knižní klub, 496 stran

Strašidelný chrám v horách

(Vybral a přeložil Jan Luffer, ilustroval Lukáš Urbánek)
Argo, 252 stran

Jerzy Pilch

Moje první sebevražda (přeložila Nina Vrboucová)
Kniha Zlín, 288 stran

PROTÍNÁNÍ LITERATURY A RADIOVÉHO UMĚNÍ

Nové Souvislosti se na sto stranách věnují přítomnosti a budoucnosti rádiového umění a rozhlasové hry. Kromě rozsáhlé ankety o soudobých tendencích, teoretických příspěvků či futuristického manifestu La Radia přináší rozhovory s někdejšími rozhlasovými redaktory a básníkem Rudolfem Matysem či se „zvukovým“ tvůrcem Michalem Ratajem. Z literatury stojí za pozornost básně z poslední sbírky Jana Vladislava, básnický cestopis Miloše Doležala či překlady italských stilnovistů Guinizzelloho a Cavalcantioho. Významný je podíl ČRo3-Vltavy: jako přílohu časopisu poskytla DVD s rozhlasovou hrou Radka Malého. **td**

KRÁSNOU NOVÝ SVĚT A STARÉ PODPÁSOVKY

Autor Chladné hory alias filmového Návratu do Cold Mountain zpracoval ve svém posledním díle indiánskou otázku baladicky. Shrnuje zde vzpomínky osiřelého bělocha, jenž v půlce devatenáctého století sympatizuje s domorodci a jako jejich prostředník líčí křivdu, kterou stál spáchal na Čerokjích v Karolině. S rozsahem velkého románu nezachází sice tak obratně jako jeho předchůdci, zato fanynky westernu potěší neotřelým padouchem a osudovou kráskou (byť hrdina nepohrdne ani paničkami a štětkami) v podobnosti o tom, že už tehdy byl americký sen o ráji vinou hamížného Yankeeho iluzí. **šek**

MOČ V POLÉVCE A PŠOUK O SÍLE TAJFUNU

Lidová slovesnost vypravěčsky pokročilého Japonska vyniká vycizelovanými formami z období Edo. Po souborech Vlasty Hilské a Věny Hrdličkové tak může Jan Luffer představit folklor říše vycházejícího slunce v plně šíři od klasických pohádek přes zvířecí šarady a duchařiny až k drobnostkám, jimž nic lidského není cizí. Šintoismus si totiž nehraje na posmrtné odměny za patřičné chování, jde mu o dobrý život na zemi, a zdejšími historikami tedy nejsou cizí ženy močící do polévky pro lepší šmak ani nevěsta, jejíž pšouk se vyrovná tajfunu. Není divu, když mezi zdejšími dobrými silami patří i Mavaja-no-kami čili božstvo záchodků. **šek**

DESATERO ROUHAVÝCH BÍLYCH MYŠEK

„Román je mluva než román a soubor povídek je víc než soubor povídek,“ tuší jedna z postav nové knihy držitele polské literární ceny Niké. Bodejť, když desatero Pilchových próz o běsech, jež neopustí lebku vypravěče, vytváří pásmo scelelé vírou nevěřit ničemu kromě sebe. V jeho pijanském dekalogu se rouhavosti mnozí jako opilé myšky. Autor je protiluteránský i protifotografický, chce být se bolístkami z krakovských paneláků a kritizuje i rodnou visku, v níž pramení Visla i jeho obsese míchat si čaj s malinovou. Je to v Beskydech kousek od Těšína, a proto dobře rozumíme dětství, které bylo tak báječné pod psa. **šek**

★ Zápisky

Vladimíra Mertý

Autor je písničkář

Třešňák zavedl do malby šrotouné

Pro stáletí se malíři snažili překonat jeden druhého v iluzivnosti malby. Technologická, vědecká a opticky podložená pozorování berou za své. Zmlsaní galeristé dokážou stvořit sami, bez malířů, ledasjaké koncepty, jak se dnes říká nedotčeným projektům (špatné malbě). Nebýt nicotnosti Entropy, nebylo by humbuku kolem ní.

Korunu všemu dění nasazuje Vlasta Kirschner – Třešňák. Kkrát prodal lechtivé podobenství odžínovaného papeže, jemuž jako zázrakem nadzvedl komži podzemní větrák navlas stejně, jako Marilyn Monroe. Jeho pozitivně zřetovaně Rychlé šípy si říkají o žalobu na ochranu osobnosti. Stejně jako odporne výroky ko-

legy, k němuž se neradno hlásit. Tentokrát ovšem sám umělec překonává ve své ledabylé nedokonalosti i bossy české automobilové lobby. Pod názvem Dodělané umění – Pravda o Apollu 11 na výstavě v čítárně pražského Unijazzu najdeme levně skoupená idylická zátiší se sudetskými motivy. Při bližším ohledání zjistíme, že se na nejméně čekaném místě zjevují stereotypně pojeté postavy v povědomých skafandrech. Opřeny o lopatu nevěřicně zírají na cosi rozmáznutého, co ulpívá na botě, jež vykonala malý krok pro člověka, ale velký pro lidstvo.

Houstone, máme problém: Russians were first! – slyšíte z rašelinářů a bažin Běmiše landu. Kdo by si dnes vzpomněl na onu slavnou éru, kdy se ještě i v umění dalo slápnout do hovna! Kirschner je prvním českým umělcem, který na světovou scénu uvedl šrotouné v obrazech.

Jako dřív Rusové, i on je mezi českými umělci nenápadně, ale stále v něčem první. Ale na rozdíl od profesionálních netalentů si své šrotoviště cizích nápadů dokáže instalovat i svěřit sám. Téma pro strany: recyklovaná díla patří do kontejnerů na tříděný umělecký odpad. Otázka pro kunsthistoriky: koho na skobu pověsit příště?